

Archieven Bisdom 's-Hertogenbosch nu online raadpleegbaar

Tussen vrees en hoop: de bisschop van 's-Hertogenbosch tussen 1559 en 1650

De huidige bisschop van 's-Hertogenbosch, Mgr. Gerard de Korte, en zijn voorganger, Mgr. Antonius Hurkmans, hebben in het afgelopen decennium uiterst belangwekkende archieven in bewaring gegeven aan het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) in 's-Hertogenbosch. De kern ervan wordt gevormd door het archief van de eerste zeven bisschoppen van 's-Hertogenbosch. De inventaris is nu raadpleegbaar via www.bhic.nl en de stukken kunnen voor een belangrijk deel tevens in digitale vorm ingezien worden.

Politiek en kerkelijk van grote betekenis

Het archief van de oude bisschoppen van 's-Hertogenbosch is door veel omzwervingen in onrustige tijden gehavend overgebleven. Toch is het politiek en kerkelijk van grote betekenis. Het toont ons hoe de bisschop moest laveren en marchanderen om zijn macht te vestigen en te handhaven. Het was een ware veroveringstocht, hem van bovenaf door paus en koning opgelegd met enorme hindernissen. Zijn contacten liepen in zuidelijke richting: het hof in Brussel, de aartsbisschop van Mechelen, de Universiteit van Leuven. De geplande bisdommen in het noorden konden niet tot ontwikkeling komen wegens de Opstand. Binnen zijn bisdom moest hij onderhandelen met onwillige kapittels en kloosters, die hun autonomie hardnekkig verdedigden, en een parochiegeestelijkheid en parochianen die niet zaten te wachten op strakkere regels. Voor de opbouw van een gezonde parochie- en kloostergeestelijkheid verleende de bisschop wijdingen en benoemde hij deze wijdelingen in de parochies. In zijn archief krijgen we inzicht in de ontwikkelingen in zijn bisdom via visitatieverslagen, vonnissen die hij persoonlijk velde in geval van zware zonden, en wijdingsverzoeken en benoemingen. Een afzonderlijk archief, de oude parochiedossiers, bevat stukken voor iedere afzonderlijke parochie en de daar gevestigde religieuze instellingen.

Deze archieven zijn nu ontsloten en digitaal te raadplegen via www.bhic.nl. Toegang 2147 bevat de inventaris van het archief van de bisschop, toegang 2074 de inventaris van de oude parochiedossiers. Het merendeel van de stukken is in het Latijn gesteld. De gegevens over benoemingen, wijdingen en vonnissen zijn via een afzonderlijke database doorzoekbaar gemaakt op persoons- en plaatsnaam met samenvatting van de teksten.

Onderzoeksmogelijkheden zijn er op uiteenlopende terreinen, van lokaal tot nationaal: politiek, kerkhistorisch, genealogisch, sociaal en (huwelijks) moralistisch om er enkele te noemen.

De jongere archieven van de bisschop, vooral vanaf de negentiende eeuw, worden door het bisdom zelf bewaard. Hier ga je naar de archieven:

Archief van de bisschop

Oude parochiedossiers

Stukje geschiedenis

In 1559 viel het besluit de oude middeleeuwse bisdommen in de Nederlanden te reorganiseren. Voor het grondgebied van het huidige Noord-Brabant betekende dit grofweg dat het bisdom Luik er zijn macht verloor. Antwerpen werd centrum van een bisdom waarbinnen onder meer het westen van het huidige Noord-Brabant viel. 's-Hertogenbosch werd een bisschopsstad voor het oostelijke deel en noordwestelijke deel, met een uitloper naar het zuiden tot voorbij de Abdij van Tongerlo, die als inkomstenbron toeviel aan de nieuwe bisschop. Aan deze herindeling lagen politieke motieven van Karel V en zijn zoon Filips II ten grondslag. Kerkelijk gezien was het een gelegenheid de hervormingen die vastgelegd waren door het Concilie van Trente (1545-1563), in praktijk te brengen.

De eerste Bossche bisschop, Sonnius, kreeg het niet gemakkelijk. De stad en het kapittel van Sint-Jan hadden geen behoefte aan een 'inspecteur' die hun politiek en kerkelijk de les kon lezen. De landsheer droeg de kandidaten voor de bisschopszetel immers bij de paus voor. De adel zag zich de pas naar gemakkelijke baantjes in de kerk afgesneden, nu de bisschop kwaliteitseisen ging stellen. De abdiheren van Tongerlo wensten zich geen opgedrongen abt. Het lagere volk had niet veel meer op met de oude kerk en stond onder invloed van antikatholieke hervormingsbewegingen, zoals lutheranen en wederdopers. In de eerste decennia van zijn bestaan verloor het bisdom zijn noordwestelijke gebieden aan de opstandelingen. In 1579 liep 's-Hertogenbosch in een burgeroorlog, die tientallen personen het leven kostte, bijna van Spaanse zijde over naar de opstandige staten. De bisschop was de stad ontvlucht.

Tijdens de wapenstilstand tussen de vechtende partijen (1609-1621) kon de bisschop eindelijk greep krijgen op zijn gebied en een kerkelijk tegenoffensief lanceren. Maar deze contrareformatie eindigde toen de stad in 1629 door de Republiek der Verenigde Nederlanden op Spanje werd veroverd. Tot 1636 kon de bisschop zijn diocees vanuit het kasteel van Geldrop besturen, daarna koos hij domicilie in de Spaanse Nederlanden. Na het terugtreden in 1645 van de zevende bisschop, Joseph Bergaigne, veranderde de status van het bisdom tot apostolisch vicariaat. Bij het zogenaamde Herstel van de Bisschoppelijke Hiërarchie in 1853 is de bisdomsstatus hersteld.

's-Hertogenbosch, 1 december 2020